Turkish Studies **Historical Analysis**

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 767-784

DOI: 10.29228/TurkishStudies.39270

ISSN: 2667-5552

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 14.10.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 20.12.2019

📅 *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (14.12.2019)-Referee 2 (14.12.2019)

This article was checked by intihal.net.

MUSTAFA PAŞA’NIN H. 1149 / M. 1736 TARİHLİ İRAN ELÇİLİĞİ LEVAZIMATI*

*Mustafa CAN***

ÖZ

Elçiler devletlerarası ilişkilerin vazgeçilmez unsurlarından olup elçilik faaliyetleri yüzyıllardan beri öneminden bir şey kaybetmemiştir. Elçilik görevinin başarıya ulaşması ise bu görev öncesinde yapılmış olan iyi bir planlama ile doğru orantılıdır. Bu nedenle elçilik hizmetinin lojistik safhasının oldukça titiz bir şekilde planlanmış olması gerekmektedir. Bu bağlamda Osmanlı elçileri de görevlerine başlamadan önce oldukça ayrıntılı hazırlıklar yaparlar ve görevleri süresince ihtiyaç duyacakları malzemeler, kendilerine devlet eliyle temin edilirdi. Temin edilen bu malzemeler elçilere, elçilik görevinin sonunda geri alınmak koşuluyla verilirdi. H. 1149 / M. 1736 tarihinde İran’a elçi olarak gönderilen Mustafa Paşa’nın elçilik levazımatı da aynı şekilde Hazine-i Âmire’den temin edilmişti. Elçiye verilen malzemeler oldukça titiz bir şekilde tespit edilmiş ve hazırlıklar ona göre yapılmıştı. Bunlar elçilik heyetinin gerek yolculuk esnasında gerekse gidilen yerde ihtiyaç duyacağı türden malzemelerdi. Elçiye verilen bu levazımat, benzer uygulamalarda olduğu gibi elçilik görevinin sonunda geri alınmak üzere emaneten verilmişti. Mustafa Paşa’nın elçilik levazımatı elçilik hizmetlerinin oldukça geniş kapsamlı bir hazırlık safhası gerektirdiğini gözler önüne sermektedir. Elçiye verilen malzemelerin çeşitliliği, tamamlanması aylar süren elçilik hizmetlerinin amacına ulaşabilmesi için en ince ayrıntının bile oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Osmanlı Elçisi Vezir Mustafa Paşa için temin edilen bu malzemeler, elçilik görevinin diplomasi sahası dışındaki yüzü hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir.

* Bu çalışma, 27-30 Haziran 2019 tarihlerinde Üsküp / Makedonya’da gerçekleştirilen V. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi’nde (INCSOS) sunulan sözlü bildirinin, genişletilip makale olarak düzenlenmiş halidir.

** Arş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, E-posta: mustafacan@gazi.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Elçi, Elçilik, Mustafa Paşa, Levazım.

**SUPPLIES FOR THE IRAN EMBASSY OF MUSTAFA PASHA OF
H. 1149 / AD. 1736**

ABSTRACT

Ambassadors are indispensable elements of interstate relations and the activities of embassies haven't lost their importance for centuries. The success of the embassy mission is directly proportional to the good planning done before this mission. For this reason, the logistics phase of the embassy service must be planned very carefully. In this context, the Ottoman ambassadors made very detailed preparations before they started their duties and the materials they would need during the exercise of their duties was provided by the state. These materials were provided to the ambassadors under the condition that they were taken back at the end of the mission. The supplies for the embassy of Vizier Mustafa Pasha, who was sent as ambassador to Iran on H. 1149 / AD. 1736, were also obtained from the Treasury in this way. The materials given to the ambassador were determined very meticulously and preparations were made accordingly. These were the materials that the embassy committee would need both during the journey and at the destination. The materials given to the ambassador, as in similar practices, were given in consignment and to be taken back at the end of the mission. The supplies for the embassy of Mustafa Pasha show that the embassy services require a very extensive preparation phase. The diversity of the materials given to the Ottoman ambassador show that even the finest detail is very important for achieving the purpose of the embassy services which take months to complete. It is also possible to obtain informations about the face of the embassy mission outside the field of diplomacy.

STRUCTURED ABSTRACT

Until the adoption of European-style diplomacy, the Ottoman Empire did not have permanent ambassadors in foreign countries and carried out its diplomatic activities with temporary ambassadors. The presence of ambassadors in the Ottoman territories by other states was perceived as an indicator of the greatness of the Ottoman Empire. The absence of permanent ambassadors to foreign states stems from this perception of superiority. This understanding has created an embassy tradition unique to the Ottoman Empire. The Ottoman embassy tradition was based on the Ottoman state traditions and was shaped by the cultures and diplomacy in the region on which the Ottoman Empire ruled.

The duty of the ambassadorship in the Ottoman Empire did not belong to any class or group as in the European states. Therefore, there was no class privilege in the election of the Ottoman ambassador and the most appropriate person was endeavored to be appointed for the embassy. Ottoman ambassadors could have different occupations, titles

and social status depending on the necessity of the work to be done. This was an indication that merit was given importance in ambassador selection.

The reasons of the Ottoman Empire sending ambassadors in the historical process are as follows:

- 1- To declare the Ottoman Sultan's ascent to the throne
- 2- To congratulate a foreign ruler on ascent to the throne
- 3- To call for the surrender of a region before the war
- 4- To discuss the terms of the treaty
- 5- To communicate the approved texts of the treaties to the other party
- 6- To discuss boundary issues
- 7- To establish good relations between the parties
- 8- To confirm good relations
- 9- To strengthen the relations between the parties
- 10- To check the ground of alliance between states
- 11- To declare the conquest of a region
- 12- To reciprocate to the states which sent ambassadors
- 13- To respond to letters and gifts from foreign states
- 14- To take the letter of the Grand Vizier
- 15- To invite to the circumcision feasts of the princes
- 16- To apologize for the mistreatment of the ambassadors
- 17- To request claims such as war compensation etc. and to decide terms of payment
- 18- To be aware of international developments
- 19- To fulfill the request of another state to send ambassadors
- 20- To observe scientific and technological developments
- 21- After the acceptance of the superiority of the Western world, to determine the reasons of this superiority and to apply them to the Ottoman country

The messages intended to be given to foreign states were endeavored to be represented in the figures of the Ottoman ambassadors and embassy delegations. For this reason, care was taken to ensure that the ambassadors had an entourage suited to their status. No material sacrifice was inevitable for the creation and equipping of this entourage. In order to meet these needs, there was also a treasury office in the Ottoman Palace, which was named as the Ambassador Treasury. Some of the valuables here were given to the ambassadors on the condition that they would be taken back when they returned in order to increase the magnificence of the embassy committee.

In the Ottoman Empire, the needs of the ambassadors were provided in two ways. Their needs during their journeys were usually met by the people on the route. These costs incurred by the public were counted as a substitute for some taxes they had to pay. Materials such as tents for ambassadors were obtained from Mehterhane-i Amire. Their needs, such as torch fee etc. during the journey, were provided in cash

from the chief accountant. The ambassadors had to hand over the items they had received from Mehterhane-i Amire, as well as the materials they had received from the Ambassador Treasury.

Nadir Shah, who came to the throne of Iran in 1736, sent Abdulbaki Khan to Istanbul as an envoy in order to announce his ascent to the throne. In the same year, the Ottoman Empire sent Vizier Mustafa Pasha to Nadir Shah as an ambassador. The Ottoman ambassador was accompanied by military and civilian officers, and it was around 600 people. For this reason, the materials to be provided from the Hazine-i Âmire for the embassy service were determined first. First, a total of 740 cargo animals, including 120 horses, 350 cargo horses, 120 camels and 150 mules, were allocated during the journey. Other materials categorized below were also provided.

1. Mounts and pack animals
2. Materials for kitchen services
3. Weapons and military supplies
4. Materials for storage and preservation
5. Strength and wealth indicator materials
6. Materials for water need
7. Materials for accommodation needs
8. Materials required for ambassador procession

The materials given to the ambassadors in the Ottoman Empire provide information about the face of the embassy mission outside the diplomatic field. Likewise, the materials that were identified and provided for the embassy of Mustafa Pasha, who was sent to Iran in H. 1149/ AD. 1736, shed light on the aspects of Ottoman embassy services which were unvalued. When these materials are taken into consideration, it is possible to obtain detailed information about the logistics phase of the embassy service. The most important point to be mentioned here is that even the finest detail is very important for the embassy service to reach its purpose. While determining the necessary materials for the ambassador, it was not forgotten that even the slightest mistake would put the embassy committee in trouble and acted very meticulously. This meticulousness also shows that the Ottoman embassy tradition is a well-established and rooted tradition. These materials, given to Ambassador Mustafa Pasha and pointing to the logistic phase of the embassy service, show that the preparation process required for the ambassadors is quite burdensome but at the same time one of the most important issues in the success of the embassy mission.

Keywords: Ottoman State, Ambassador, Embassy, Mustafa Pasha, Supplies.

Giriş

Osmanlı Devleti Avrupa tarzı karşılıklı diplomasiyi benimseyene kadar başka devletler nezdinde sürekli elçi bulunduramamış, diplomasi faaliyetlerini sadece ihtiyaç halinde gönderilen geçici elçilerle devam ettirmiştir. Buna karşın yabancı devletlerin Osmanlı topraklarında elçi bulundurmaları ise Devlet-i Âliyye'nin büyüklüğünün bir göstergesi olarak algılanmıştır. Yabancı

devletler nezdinde sürekli elçi bulundurulmaması da bu üstünlük algısından ve diğer devletleri eşit hakları haiz muhatap kabul etmeme anlayışından kaynaklanmıştır. Bu durum Osmanlılara özgü bir elçilik geleneği doğmasını sağlamıştır. Osmanlı elçilik geleneği temelini Osmanlı devlet geleneklerinden almış ve bulunduğu coğrafya itibarıyla etkileşimde bulunulan kültürlerin ve diplomasi anlayışlarının bir ürünü olarak şekillenmiştir. Sonuçta Osmanlı elçilik geleneği, III. Selim dönemine gelinceye kadar ad-hoc (tek taraflı) diplomasi yöntemine uygun bir biçimde, geçici elçiler temelinde şekillenmiştir. Osmanlı Devleti sürekli diplomasiyi benimseyene kadar yabancı devletlere elçi gönderilme sebepleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- 1- Osmanlı padişahının cülûsunu bildirmek (BOA. BEO. A.TŞF. 356/9 b; BOA. C. HR. 167/8336)
- 2- Tahta yeni geçen yabancı bir devlet hükümdarını tebrik etmek (Hammer, 1992, C.III, 455, C. X, s. 165)
- 3- Bir sefer öncesinde bölgenin teslimini istemek (Kantemir, 2005, s. 100-101)
- 4- Antlaşma şartlarını görüşmek ve bu hususta talepleri karşı tarafa bildirmek (Unat, 2008, s. 18)
- 5- Antlaşmaların padişah tarafından tasdik edilmiş metnini karşı tarafa iletmek (Unat, 2008, s. 17)
- 6- Sınır meselelerini görüşmek (Pedani, 2011, s. 144)
- 7- Taraflar arasında dostane ilişkiler tesis etmek (Unat, 2008, s. 17-18)
- 8- Dostane münasebetleri teyit etmek (Unat, 2008, s. 18)
- 9- Taraflar arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmek (Akyavaş, 1993, s. 23)
- 10- Devletler arasındaki ittifak imkânını ve ittifak zemini yoklamak (Gündoğdu, 1999, 583)
- 11- Fethedilen bir bölgenin fethini bildirmek (Pedani, 2011, s. 115)
- 12- Gelen yabancı elçilere mukabelede bulunmak (Unat, 2008, s. 18)
- 13- Yabancı devletlerden gelen mektup ve hediyelere mukabelede bulunmak
- 14- Sadrazamın mektubunu götürmek (Hammer, 1992, C. X, s. 171)
- 15- Şehzadelerin sünnet düğünlerine davette bulunmak (Tuncer, 2010, s. 14)
- 16- Elçilere yapılan hatalı muamelelerden dolayı tarziye vermek (Unat, 2008, s. 18)
- 17- Savaş tazminatı vb. gibi alacakları talep etmek ve ödeme şartlarını kararlaştırmak (Unat, 2008, s. 18)
- 18- Uluslararası gelişmelere birinci elden vâkıf olmak (Unat, 2008, s. 19)
- 19- Başka bir devletin elçi gönderilmesi talebine cevap vermek (Unat, 2008, s. 19)
- 20- Bilimsel ve teknolojik gelişmeleri tetkik etmek (Akyavaş, 1993, s. V)
- 21- Batı'nın üstünlüğünün kabul edildiği tarihlerden sonra bu üstünlüğü sağlayan olguları tespit ederek Osmanlı'ya getirmek (Erdem, 2008, s. 176).

Osmanlı Devleti'nde elçilik hizmeti, görev temelli ve geçici süreli olduğundan kadrolu bir görev değildi. Bu nedenle Avrupalı devletlerde olduğu gibi herhangi bir sınıf veya zümrenin tekelinde de bulunmamaktaydı (Pedani, 2011, s. 21). Elçi seçimi ile söylenebilecek tek ayırım elçilerin askerî yani yönetici sınıfa mensup kişiler arasından seçilmiş olmalarıdır. Bu ise elçilik görevinin doğası gereği ayırım sayılamayacak bir durumdur. Osmanlı elçi seçiminde bu husus dışında sınıfsal bir imtiyazdan söz etmek mümkün değildir. Doğası gereği oldukça ince işçilik gerektiren bir görev olan elçilik hizmeti için ihtiyaç halinde görev ve işin mahiyetine en uygun kişi görevlendirilmeye çalışılırdı. Bu nedenle görevlendirilen kişiler, yapılacak olan işin gerekliliğine göre farklı meslek, unvan ve toplumsal statülere sahip olabilirlerdi. Bu elçi seçiminde liyakate önem verildiğinin de göstergesiydi (Unat, 2008, s. 21). Bu husustan ötürü elçi seçimi, Osmanlı toplum yapısı ile doğru orantılı olarak biçimlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren elçi olarak görevlendirilen kişiler genel olarak seyfiye ve kalemiye erbabından seçilirlerdi. İlmiye sınıfı mensupları da yerine ve ülkesine göre sık sık elçi olarak görevlendirilirlerdi. Bu bağlamda İran veya diğer Müslüman devletlere gönderilen elçiler genelde ilmiye sınıfından seçilirlerdi (İpşirli, 1995, s. 9). Kalemiye mensupları içerisinde de, elçilik hizmeti ile genelde tercümanlar görevlendirilirdi (BOA. A.DVN. MHM. d. 26, 313, Hk. 908).

Elçi seçiminde dikkat edilen en önemli husus liyakat olduğundan, seçilen kişilerin öncelikle elçilik görevini yerine getirebilecek dirayete sahip olup olmadığına dikkat edilirdi. Elçilerde aranan bu özellik elçinin Devlet-i Âliyye'nin izzetine hâlel getirmeyecek nitelikleri haiz olmasını gerektirirdi. Bu bağlamda seçilen elçilerden, iki ülke arasındaki barış ve sükûnu tesis etmesi ya da var olan barış ve sükûnu sürdürülebilmesi beklenirdi. (Tuncer, 2005, s. 45) Görevini yerine getirebilmesi için bir takım donanımlara sahip olması gereken elçilerin "*ulema, küttâb ve urefadan*" (Hoca Sadeddin Efendi, 1979, C. IV. s. 278-279) olmakla birlikte *elçilik töresinin usta kişilerinden* (Hoca Sadeddin Efendi, 1979, C. III. s. 105) olmasına da ayrıca dikkat edilirdi. Avrupa devletlerine ise "*tertîb-i muhaverat ve desais-i Nasara'ya ittıla*" sahibi kişiler elçi olarak gönderilmeye çalışılırdı (Unat, 2008, 23). Elçilerin gidecekleri ülkenin diline vâkıf olmaları da dikkat edilen bir diğer husustur. Bu nedenle batılı devletlere gönderilen elçiler, genelde yine batılı milletlerden olup ihtida ederek devlet hizmetine giren devşirmeler olurlardı (Tuncer, 2010, s. 17). Ayrıca bu şekilde seçilen kişiler sadece ilgili dili değil, aynı zamanda batılıların diplomatik dilleriyle birlikte diplomatik uygulamalarını da bilen kişilerdi. Dolayısıyla Osmanlı elçileri, politika ve diplomasi alanlarında da bilgi sahibiydiler (Pedani, 2011, s. 26). Elçi olarak en çok kapıcıbaşılar, çavuşlar, divan-ı hümayun tercümanları, müteferrikalar sipahi ve silahtarlar gibi saray teşkilatı mensupları görevlendirilirdi (Hezarfen Hüseyin Efendi, 1998, s. 143; Karamuk, 1992, 391; Ricaut, 2012, s. 307; Aydın, 2007, s. 46-54; Withers, 2010, s. 41). Hatta elçilerin yanında elçilik görevine aşina olabilmeleri için bir nevi *elçi çırağı* olarak tanımlanabilecek görevliler de gönderilirdi (Pedani, 2011, s. 32).

İran gibi Müslüman devletlere gönderilecek olan elçiler ise Arapça ve Farsçaya hâkim olan dini ve ilmî bilgisi yüksek ilmiye sınıfı erbabından seçilirdi (BOA. BEO. A.TŞF. 347, 134.; BOA. A.DVN. MHM. d. 57/49). İlmiye sınıfı ise genel olarak devşirme olmayan kişilerden meydana geldiğinden devşirme olmayan kişilerin elçi olarak görevlendirilmeleri de sıklıkla karşılaşılan bir durum olmaktadır. Devşirme kökenli olmayan birisi elçi olarak görevlendirilecekse, bu kişinin önde gelen ailelerden olmasına dikkat edilirdi (Tuncer, 2005, s. 45).

Elçiler görevleriyle doğru orantılı olarak büyükelçi, ortaelçi ve küçükelçi olarak derecelendirilirler ve gittikleri yerlerde teşrifat açısından sorun yaşamamaları için kendilerine bazı geçici rütbe ve salâhiyetler verilirdi. Bu nedenle çoğunlukla ortaelçilere defterdarlık, nişancılık ya da Mekke payesi; büyükelçilere Rumeli ya da Anadolu beylerbeyliği; İran'a gönderilen elçilerden ulema sınıfından olanlara ise Anadolu kadiaskerliği payesi verilirdi (Unat, 2008, s. 22). Elçi statüleri konusunda mütekabiliyet esası da önemli bir husustur. Bu nedenle Osmanlı elçilerinin statüleri, ilgili devletin gönderdiği elçinin statüsüne paralel olarak belirlenirdi (İpşirli, 1995, s. 13).

Vezir Mustafa Paşa'nın İran Elçiliğine Tayini

1736 yılında İran tahtına çıkan Nadir Şah hem kendisinin tahta çıkışını bildirmek hem de Osmanlı Devleti ile antlaşma yapmak için Kirmanşah beylerbeyi Abdülbaki Han'ı, İstanbul'a elçi olarak göndermişti (Vak'anüvis Suphî Mehmed Efendi, 2007, s. 339). İran elçisi H. Rebiülevvel 1149 / M. Temmuz-Ağustos 1736 tarihinde İstanbul'a vardı (Hammer, 1992, C. VII, s.441). Abdülbaki Han'ın Osmanlı Devleti ile müzakere ettiği konular, İran hacıları için hususi bir hac emiri tayin edilmesi, Caferi mezhebinin beşinci mezhep olarak tanınması, bir Osmanlı maslahatgüzarının İsfahan'da sürekli olarak kalması ve İran esirlerinin fidesiz değiştirilmesi gibi konularını içermekteydi (Vak'anüvis Suphî Mehmed Efendi, 2007, s. 327-331). Bu nedenle İstanbul'da iken Osmanlı murahhas heyeti ile sekiz görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmelerin sonunda belli bir anlaşma sağlanınca kendi statüsüne denk vezir rütbesinde bir Osmanlı elçisinin¹ görevlendirilmesini talep etti.

Elçinin bu talebi üzerine Mirahur-ı evvel Kara Mehmed Paşa'nın oğlu Mustafa Paşa, rütbesi üç tuğlu vezirliğe yükseltilecek Nadir Şah'a elçi olarak tayin edildi (Vak'anüvis Suphî Mehmed Efendi, 2007, s. 333; Uzunçarşılı, 1995, C. IV/ I, s. 233-234). Abdülbaki Han görüşmeler sonunda imzalanan antlaşmanın tasdikli nüshasını teslim almak için H. 11 Cemaziyelahir 1149 / M. 17 Ekim 1736 tarihinde padişahın huzuruna çıktı (Hammer, 1992, C. VII, s.4414). Abdülbaki Han ülkesine Osmanlı elçisi Vezir Mustafa Paşa ile birlikte döndü.²

Elçi Mustafa Paşa'nın İran'a gönderiliş sebeplerine dikkat edildiğinde, bu görevlendirmenin, Osmanlı Devleti'nin elçi gönderme sebeplerinden ikisine göre gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda Mustafa Paşa, hem Abdülbaki Han'a mukabil elçi olarak hem de antlaşma şartlarını görüşmek üzere İran'a gönderilmiştir. Abdülbaki Han'ın Osmanlı Devleti'nden talepleri dini hususları da içerdiğinden dini meselelerin İran ulemasıyla görüşülmesi hususunda ulemadan sabık fetva emini Abdullah Efendi (daha sonraları şeyhülislam olan Abdullah Vessaf Efendi) Anadolu kazaskerliği payesiyle, Fetva Emini Halil Efendi de Edirne kadısı payesiyle Mustafa Paşa ile beraber gönderilmişlerdir (Uzunçarşılı, 1995, C. IV/ I, s. 233-234).

Elçi Vezir Mustafa Paşa'nın Elçilik Levazımatı

Osmanlı elçileri Devlet-i Âliyye'nin ete kemiğe bürünmüş hâli olarak düşünüldüklerinden yabancı devletlere verilmek istenen mesajlar, elçi ve elçilik heyetinin şahsında yansıtılmaya çalışılırdı. Bu nedenle elçilerin memuriyet şerefleri ile orantılı bir maiyete sahip olmaları için itina gösterilir ve bu maiyetin gereği gibi teşkil edilip, teçhiz edilmesi için hiçbir maddi fedakârlıktan kaçınılmazdı (Unat, 2008, s. 22). Hatta bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla Topkapı Sarayı'nda Elçi Hazinesi adıyla anılan bir hazine dairesi de bulunmaktaydı (Unat, 2008, s. 25). Buradaki bazı kıymetli eşyalar, elçi ve maiyetlerine döndüklerinde geri alınmak şartıyla verilerek elçilik heyetinin ihtişamı artırılmaya çalışılırdı (BOA. İE. HR. 5/530; BOA. AE. SABH. I. 8/762).

Osmanlı Devleti'nde elçilerin ihtiyaçları iki şekilde temin edilirdi. Bunlardan ilki yolculuk esnasındaki ihtiyaçların, Osmanlı sınırlarından çıkıncaya kadar yol güzergâhlarındaki halk tarafından karşılanması şeklindeydi. Halk tarafından yapılan bu masraflar, ödemeleri gereken bir takım vergilerinden düşülürdü (BOA. C. HR. 29/1405). İkinci temin şekli ise devlet tarafından yapılan tahsisatlardı. Elçiler için gerekli olan çadır gibi malzemeler, çadır mehterhanesinden;

¹ İran'dan Osmanlı Devleti'ne gönderilen elçiler içerisinde han unvanıyla anılanlar, Osmanlı Devleti'nde üç tuğlu vezir rütbesine denk gelmekteydi (BOA. BEO. A.TŞF. 356/88 b.; 359/147).

² Elçi Vezir Mustafa Paşa'ya verilen malzemelerin kayıtlı olduğu BOA. C. HR. 111/5543 künyeli arşiv belgesi tasnif esnasında ay ve günü tahmini olarak 29 Zilhicce 1149 olarak tarihlenmiş olmasına rağmen Elçi paşanın İran elçisi ile beraber yola çıkması belgenin tarihinin en fazla H. Cemaziyelahir 1149 / M. Ekim 1736 tarihli olabileceğini göstermektedir. Elçilik heyetinin yol güzergâhlarındaki ihtiyaçlarının halk tarafından karşılanması için fermanlardan Konya Şerhiyye Sicillerine kaydedilen fermanın H. 24 Cemaziyelahir 1149 / M. 30 Ekim 1736 tarihli olması da bu durumu teyit etmektedir. (Sak, 2006, s. 123).

yolculuk esnasında lazım olacak olan meşale ücreti gibi ihtiyaçlar da, elçilerin yazılı talebi üzerine nakit olarak başmuhasebe tarafından karşılanırdı (BOA. C. HR. 72/3586; 131/6534; 61/3021). Elçiler, mehterhaneden aldıkları eşyaları da, Elçi Hazinesi'nden emaneten aldıkları malzemeler gibi görevlerinin sonunda teslim etmek zorundaydılar (BOA. C. HR. 15/7766).

H. Cemaziyelahir 1149 / M. Ekim 1736 tarihinde elçi olarak tayin edilen Musul Valisi Vezir Mustafa Paşa'nın elçilik hizmeti için öncelikle Hazine-i Âmire'den verilmesi gereken levazımat tespit edilmişti. Tespit edilen malzemelerden özellikle konaklama ihtiyacına yönelik olanlarının büyük bir kısmının mehterhanede bulunmaması, mevcut olanların da büyük oranda tamire muhtaç olmasından ötürü durum I. Mahmud'a arz edilmişti. İhtiyaçların ne şekilde temin edileceği hususunun sultana arz edilmiş olması, ilgili malzemelerin elçiye verilmek için daha önce onaylandığını göstermektedir. Bu nedenle listede belirtilen levazımatın elçiye verilmiş olduğunu söylemekte sakınca yoktur. Elçilik hizmeti için gerekli malzemeler genelde mehterhaneden temin edilir, mehterhanede bulunmayanlar ise yenisi alınmak suretiyle tedarik edilirdi. Elçi Mustafa Paşa için tespit edilen malzemelerin temininde de aynı yöntemin izlendiği anlaşılmaktadır. Mustafa Paşa'nın İran elçiliği için tespit edilen levazımatı aşağıdaki şekilde kategorize etmek mümkündür.

1. Binek ve yük hayvanları
2. Mutfak hizmetleri için kullanılan gereçler
3. Silah ve askerî teçhizatlar
4. Saklama ve muhafaza amaçlı edevatlar
5. Güç ve zenginlik göstergesi malzemeler
6. Su ihtiyacına yönelik malzemeler
7. Konaklama ihtiyacına yönelik malzemeler
8. Elçi alayı için gerekli törensel levazımat (BOA. C. HR. 111/5543).

Arşiv belgesinde yer almamakla birlikte Osmanlı elçilik geleneği çerçevesinde, Mustafa Paşa'ya ayrıca name-i hümayun ve sadrazam mektubuyla Nadir Şah'a ve devlet ileri gelenlerine gönderilecek olan hediyelerin verildiğini de söylemek gerekir (Can, 2019, s. 81). Mustafa Paşa'ya elçilik hizmeti için verilen malzemelerden, Osmanlı elçilik hizmetlerinin lojistik kısmına dair bilgiler edinmek ve bu bilgiler ışığında bir takım çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Elçi Paşa'ya verilen levazımat ve bunlardan çıkarılacak bilgiler genel olarak şu şekildedir (BOA. C. HR. 111/5543).

Binek ve Yük Hayvanları

Esb	120 re's
Bârgir	350 re's
Şutûr	20 katar
Katır	30 katar

Tabloda da görüldüğü üzere elçi paşaya 120 at, 350 yük beygiri, 20 katar deve ve 30 katar katır verilmiştir. Bir deve katırı altı deveden, bir katır katırı da beş katırdan oluştuğu için (Uluskan, 2008, s. 263) 20 katar şutûr olarak belirtilen ifade 120 deveye, 30 katar katır ise 150 katıra tekabül etmektedir. Bu durumda elçinin hizmetine verilen nakliye ve yük hayvanı sayısının toplamda 740 olduğu anlaşılmaktadır. Bu sayı elçilik heyetinin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. 1699 yılında Viyana'ya elçi olarak gönderilen ve elçilik heyeti 571 kişiden oluşan İbrahim Paşa için de 30 katar deve ve 20 katar katır temin edilmiştir (Uluskan, 2008, s. 263). Mustafa Paşa'nın maiyetindeki kişi sayısı hakkında kesin olarak bir rakam bulunmamakla birlikte aşağıda açıklanacağı üzere bu sayı 600 civarındadır. Elçi paşanın yol güzergâhındaki Ayntab kadısına yazılan ve elçiyle maiyetine günlük olarak verilmesi istenen malzemeler, elçinin maiyetindeki kişi

sayısı hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Ayntab kadısı tarafından elçi ve maiyeti için günlük olarak temin edilen malzemeler şu şekildedir (90 Numaralı Gaziantep Şeriyye Sicili, s. 239):

Malzeme	Miktar
Nân-ı aziz	600 kıyye
Gûşt (et)	300 kıyye
Pirinç	300 kıyye
Revgan-ı sade	80 kıyye
Şem'-i asel	4 kıyye
Şem'-i revgan	20 kıyye
Dakik-i has	20 kıyye
Asel	15 kıyye
Nohud	10 kıyye
Nişasta	20 kıyye
Soğan	30 kıyye
Tavuk	15 adet
Yumurta	150 adet
Kuzu	2 adet
Tuz	10 kıyye
Kahve	4 kıyye
Şa'ir	300 keyl
Saman	150 kantar
Hatab	100 yük
Kömür	50 kıyye
Katran	30 kıyye
Revgan-ı zeyt	15 kıyye
Kazık	1000 adet

Mustafa Paşa'nın maiyetindeki kişi sayısını, elçi ve maiyetine verilen temel ihtiyaçlara dair veriler üzerinden yaklaşık olarak hesaplayabilmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nde elçilik heyetlerinde görevlendirilen her bir kişiye -rakamlar değişebilmekle birlikte- günlük bir kıyye ekmek ve yarım kıyye et verildiği göz önünde bulundurulduğunda (Sak, 2006, 128); 600 kıyye ekmek, 300 kıyye et hesabına göre Mustafa Paşa'nın maiyetindeki kişi sayısı 600'e denk gelmektedir. İbrahim Paşa örneğinde görüldüğü üzere bu rakam, Osmanlı elçi maiyetleri için de normal bir rakamdır. Mustafa Paşa'nın İran elçiliğine çok yakın bir tarih olan 1740 yılında, Rusya'ya elçi olarak gönderilen Mehmed Emnî Paşa'nın maiyetinin de 664 kişiden oluşması bu durumu teyit etmektedir (Sevinç, 2019, s.62).

Mutfak Hizmetleri İçin Kullanılan Gereçler

Sim kebir taam sinisi	1 adet
Sim hoşab sinisi	1 adet
Sim hoşab tası	3 adet
Sim kahve ibriği ma' askı	1 adet
Sim nemekdan	3 adet
Sim güllabdan ma' buhurdan	4 adet
Sim kebir şamdan	2 adet
Sim leğen ma' ibrik	4 adet
Sim fiske şamdanı	1 adet
Sim mikras	2 adet
Sim karalı? sofra	2 adet
Sagir sofra bera-yı fiske şamdanı	1 adet
Sim kahve tepsisi	1 adet
Kebir simat kazganı	4 adet
Kebir tencere	10 adet
Tencere-i vasat	20 adet
Bera-yı simat sahan ma' kapak	100 adet
Vasat sahan ma' kapak	80 adet
Çorba tası	10 adet
Süzgü	30 adet
Kefgir ma' kepçe	8 adet
Bera-yı baklava sini	8 adet
Kebir lengeri ma' tabak	8 adet
Satıl	20 adet

Maiyetteki kişi sayısı göz önünde bulundurulduğunda, mutfak hizmetleri için verilen malzemelerin maiyetin tamamı için değil de, sadece elçi paşa ve elçilik heyetinin hizmetine mahsus olduğu anlaşılmaktadır. Bu malzemelerden sofra hizmetine mahsus olanlarının büyük bir kısmının gümüş olması da zenginlik ve ihtişam göstergesi olarak dikkat çekmektedir. Elçiye verilen mutfak gereçleri de diğer malzemeler gibi mehterhaneden verilmekte, eğer burada mevcut değilse yenisi satın alınmak suretiyle tedarik edilmekteydi.

Silah ve Askerî Teçhizatlar

Tüfenk bera-yı ağayan-ı Enderun	40 adet
Tüfenk bera-yı çukadaran	30 adet
Tüfenkçiyan-ı piyade için	100 adet
Mızrak bera-yı ağayan-ı Enderun	40 adet
Sim kılıç bera-yı ağayan-ı Enderun	70 adet
Sim gaddare bera-yı çukadaran	60 adet
Sim gaddare bera-yı mehteran-ı Enderun	20 adet
Sim gaddare bera-yı serracbaşı ve yedekçibaşı (tahrip)	(tahrip)
Sim (tahrip)	(tahrip)
Sim çevgan	4 adet
Kara kılıç bera-yı yedekçiyan	14 adet
Bera-yı ağayan-ı enderun sim haydarî raht	25 adet
Kara ... (tahrip) bera-yı ağayan-ı Enderun	(tahrip) 55? adet
(tahrip)	80 adet
(tahrip)	80 adet
Sim kabzalı tirkeş bera-yı ağayan-ı Enderun	30 adet
Çuka yağmurluk bera-yı ağayan-ı Enderun	80 adet
Kelepçe palaska ma' vezne	80 adet
Eğer ma' rikab bera-yı çukadaran	30 adet
Eğer ma' palaska ma' vezne bera-yı tüfenkçiyan piyade-i saire	130 adet
Kelepçe palanga ma' vezne bera-yı çukadaran	30 adet
Eğer ma' rikab bera-yı mehteran-ı enderun	25 adet
Aba yağmurluk bera-yı karakullukcuyan ve sair	250 adet
Aba şalvar bera-yı karakullukcuyan ve saire	200 adet

Elçiye verilen silah ve askeri teçhizatların bir kısmının sim yani gümüş olması, ilgili teçhizatın koruma amaçlı değil de elçi alayı için olduğunu göstermektedir. Bu teçhizatlardan elçinin maiyetindeki görevlilerin bir kısmı hakkında malumat sahibi olmak mümkündür. Bu bilgiyi sağlayan husus ise teçhizatın kimler için verildiğinin kaydedilmiş olmasıdır. Elçi Mustafa Paşa'nın maiyetinde olan görevlilerin tespitine geçmeden önce Osmanlı elçilerinin görevleri süresince kendilerine eşlik edecek bir maiyetleri bulunduğunu ve maiyetlerinin tamamını olmasa da ihtiyaç hissedecekleri hususlarda yardımcı olabilecek kişileri, kendilerinin belirleyebildiklerini belirtmek gerekir (Unat, 2008, s. 30-31). Eldeki belgede Vezir Mustafa Paşa'nın elçilik heyetinde kimlerin yer aldığına dair ayrıntılı bir bilgi bulunmamakla birlikte dini meselelerin İran ulemasıyla görüşülmesi hususunda, ulemeden sabık fetva emini Abdullah Efendi'nin Anadolu kazaskerliği payesiyle ve Fetva Emini Halil Efendi'nin de Edirne kadısı payesiyle elçi ile birlikte gönderildikleri bilinmektedir (Uzunçarşılı, 1995, C. IV/ I, s. 233-234). Bunların dışında Elçi Mustafa Paşa'ya verilen silah ve askeri teçhizattan anlaşıldığına göre elçi ile birlikte tüfenkçiyan, ağayan-ı Enderun, mehteran-ı Enderun, çukadaran, piyade, serracbaşı, -bittabi serracbaşı, yedekçibaşı, yedekçiyan ve karakullukcuyan görevlendirilmiştir. Ayrıca elçiye konaklama ihtiyacı ve diğer ihtiyaçlar için verilen malzemelerin dökümünden elde edilen bilgilere göre de elçinin maiyetinde ayrıca imam efendi, mehterân-ı Enderun, birûn, ocağ-ı ahur, - bittabi ahur kethüdası-tüfenkçiyan-ı piyade, sancakdaran ve tuğcuyan, vekilharç, kâtib-i masraf, hademe-i kilar-ı birun, kâtib-i divan, kethüda-yı bevvâbin, ağa-yı selam, ser bölük-i topcuyan, -bittabi topcuyan-mehteran-ı tabl u alem, çavuşan-ı alay, - bittabi çavuşbaşı- sakalar bulunmaktaydı. Ayrıca belirtilen hayvanların bakımı için de harbendegân adıyla anılan develere bakan görevlilerle sarbânân adıyla anılan katırlara bakan görevlilerin de olması kaçınılmazdır. Şüphesiz elçinin 600 kişilik maiyeti bu görevlilerden ibaret değildi. Bu noktada 1699 Karlofça Antlaşması'nın tasdiki için Avusturya'ya gönderilen Elçi İbrahim Paşa'nın maiyetindeki görevlilerin bilinmesi aydınlatıcı olabilir. Elçi İbrahim Paşa'nın maiyeti tevabî'ât-ı Elçi İbrahim Paşa ve taraf-ı devletten tayin olunanlar olmak

üzere iki gruba ayrılmaktaydı. Elçi Paşa'nın tebaası Enderun ağaları, mehter-i Enderun, çukadarân, şatırlar ve mataracılar, serracbaşı ve serraclar, yedekçi başı ve yedekçiler, sancaktar, bayraktar, kapıcı, nalbandlar, çaşnigirler, kilerciler, pazaragiden, tabbahlar, kethüda-i ahur ve ser-bölük, sakalar, seyisler, akkâmlar, arabacılar, mehterân-ı tabl-ı alem, kethüda ve adamları, kâtib efendi, kapıcılar kethüdası, mirahur, vekilharç, konakçı, yemeklik ağası, emin-i cevî, alay çavuşları, doğancı, deliler, sazandeler, zahireci, imam efendi, terzi ve yardımcıları, kürkçüler, ekmekçi, kasaptan meydana gelmekteydi. Devlet tarafından tayin olunan görevliler ise çavuşlar ve hademeler, yeniçeri tüfenkçileri, parscılar, has ahurlular, çadır mehteri, otağ arabacıları, deveci ve katırcılardı (Uluskan, 2008, s. 256). Tevabi'ât-ı Elçi İbrahim Paşa adıyla anılanlar, Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde yüksek rütbeli devlet adamlarının özellikle de vezir ve vezir-i azamların hizmetinde olup kendilerine kapı halkı adı verilen görevlilerdi (Uzunçarşılı, 1988, s. 168-173). İran'a elçi olarak gönderilen Mustafa Paşa da vezir rütbesinde olduğuna göre onun da beraberinde kapı halkını götürmüş olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında elçiye verilen silah ve askerî teçhizatın, büyük oranda devlet tarafından görevlendirilen kişiler için gerekli malzemeler olduğu anlaşılmaktadır. Kapı halkının yola çıkmadan evvelki ihtiyaçları ise kendileri veya bizzat elçi tarafından karşılanmış olmalıdır.

Saklama ve Muhafaza Amaçlı Edevatlar

Kırmızı meşinli ğarar	15 çift
Siyah meşinli ğarar	60 çift
Kırmızı meşinli muşamma' yatak ğararı	5 çift
Hurc	5 çift
Heybe	5 çift
Ayaklı sandık	4 çift
Tüfenk sandığı	2 çift
Cebahane sandığı ve kiler sandığı	6 çift
Seped sandığı	30 çift
Hazne kilimi	50 çift
Matbah sepedi	15 adet
Deve debbesi	15 çift
Mutaf ğarar	100 çift

Saklama ve muhafaza amaçlı şeklinde kategorize edilen edevatlar, genellikle çuval, hurç, heybe, sandık, sepet, kilim gibi geri hizmet malzemeleri olarak tanımlanabilecek levazımatır. Bu malzemelerin gerek askeri gerekse normal eşyaların muhafazası için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Güç ve Zenginlik Göstergesi Malzemeler

Kaplan postu	15 adet
Hotus	7 adet
Sim üsküf bera-yı mataracıyan ve tüfenkçiyan	4 adet
Bera-yı kalkan mataracıyan ve tüfenkçiyan	5 adet
Kantarma	350 adet
Kaltak ma' rikab	350 adet

Osmanlı elçileri gittikleri yerlerde Devlet-i Âliyye'yi temsil ettiklerinden, elçi ve maiyetlerinin ihtişamının artırılması için hiçbir maddi fedakârlıktan kaçınılmazdı. Devlet tarafından, gönderilen elçilerin dış görünüşlerine oldukça dikkat edilir, elçilerin şahsında devletin ihtişamı gösterilmeye çalışılırdı. XVIII. yüzyılda yabancı ülkelere gönderilen Osmanlı elçilerinin sırtlarına giydikleri iç elbiseleri çeşitli renklerde olup, bunların üzerine giydikleri kaftanlar ise genellikle kırmızı ve mavi renklerdeydi. Elçiler başlarına da sarık sararlardı. Bazı elçiler ise kaftan yerine kürk giyerlerdi. Elçiler genellikle kuşaklarında hazineden aldıkları murassa hançerler taşırlardı (İpşirli, 1995, s. 9). 1732 yılında İsveç'e elçi olarak gönderilen Osmanlı elçisi Mehmed Said Efendi'yi betimleyen tablo, Osmanlı elçilerinin giyim kuşamlarına dair önemli bir kaynaktır.

Mehmed Said Efendi de beyaz bir iç elbisesi, kırmızı şalvar, mavi kaftan giymiş ve başına da beyaz bir sarık sarmıştır. Belinde ise değerli taşlarla tezyin edilmiş altın bir kemer bulunmaktadır (Scröder, Mehmet Said Efendi ve Maiyeti). Bunların dışında elçilere değerli taşlarla tezyin edilmiş hançerler de verilirdi. Mesela 1774'te Rumeli Beylerbeyliği payesi ile Rusya'ya gönderilen Abdülkerim Efendi'nin belinde, II. Bayezid'e ait olduğu düşünülen murassa bir hançer bulunmaktaydı (Unat, 2008, s. 22, 26). III. Selim tarafından İspanya'ya gönderilen Vakanüvis Ahmed Vâsıf Efendi'ye ise yine elçilik dönüşünde geri alınmak üzere bir kabza mücevher kılıç ve bir kabza mücevher hançer verilmişti. Bu malzemelerin belirlenmesinde ise daha önce Avusturya Devleti'ne gönderilen Hattı Efendi ile Lehistan'a gönderilen Arpa Eminî Seyyid Numan Bey'e verilen malzemeler referans alınmıştı (BOA. AE. SABH. I. 8/762).

Elçi Mustafa Paşa'ya verilen güç ve zenginlik göstergeleri içerisinde de kaplan postları, gümüş, süslü ve işlemeli at eyerleri gibi malzemeler bulunmaktaydı. Bunlar elçiden ziyade elçi alayının gösterişi ve etkililik derecesinin artırılması için kullanılmaktaydı.

Su İhtiyacına Yönelik Malzemeler

Saka meşki	150 çift
Musluk	12 adet
Çapraz	15 adet
Kamçı	15 adet
Saka kantarması	15 adet
Çingirak ma' kisve-i saka takım	15 adet
Oturtma ma' saka semeri ve örtü	15 adet

Elçilik heyetinin su ihtiyacının giderilmesi için 150 çift saka meşki tahsis edilmiş ve bu iş için sakalar görevlendirilmiştir. Yukarıda belirtilen levazımat da sakaların su hizmetlerini görebilmeleri için gerekli olan malzemelerdir. Saka malzemelerinin sayısı da elçilik maiyetinin sayısı ile orantılı olarak hesaplanmıştır. Saka takımı ve sakalar için gerekli olan levazımatın sayısının 15'er tane olması, görevlendirilen saka sayısının da 15 olduğunu düşündürmektedir. Bu durumda saka meşkinin 150 çift olması, her sakaya 10 çift meşk düştüğüne işaret etmektedir.

Konaklama İhtiyacına Yönelik Malzemeler

Mükemmel otak ma' mefruşat	1 adet
Oba ma' mefruşat	1 adet
Yatak çadırı	1 adet
Sayeban ma' mefruşat	1 adet
Hamam	1 adet
On iki hazneli çadırı imam efendi için	1 adet
Nâmûsiyeli ve müsta'mel hazine çergesi	1 adet
On iki hazneli çadır bera-yı ağayan-ı Enderun	12 adet
Çerge-i sekban ağayan-ı Enderun	6 adet
Çerge-i sekban bera-yı çukadarın ve mehteran-ı Enderun	4 adet
Çerge-i kilar bera-yı Enderun	1 adet
Def'a çerge-i kilar bera-yı birun	1 adet
Kahve çadırı	2 adet
Matbah çadırı	2 adet
Çerge-i sekban bera-yı ocağ-ı ahur	8 adet
Çerge bera-yı sayeban	20 adet
Çerge-i sekban bera-yı tüfenkçyan-ı piyade	10 adet
(tahrip)	(tahrip)
Dokuz hazneli çadır	(tahrip)
Nâmûsiyeli ve tozluklu çadır	2 adet
Kandilli sokak	30 adet
Çerge-i sekban bera-yı sancakdaran ve tuğcuyan	1 adet
Bera-yı vekilharç on hazneli çadır	1 adet
Bera-yı katib-i masraf ve hademe-i kilar-ı birun çerge-i sekban	1 adet
Bera-yı katib-i divan çerge	1 adet
Bera-yı kethüda-yı bevabin çerge	1 adet
Bera-yı ağa-yı selam on iki hazneli çadır	1 adet
Bera-yı ser bölük-i topcuyan on iki hazneli çadır	1 adet
Bera-yı mehteran-ı tabl u alem çerge-i sekban	6 adet
Bera-yı çavuşan-ı alay çadır	1 adet
İki kat gasilhane	1 adet
Mızrak çeşme	2 adet
Kırmızı tepeli çeşme	1 adet
Beyaz tepeli çeşme	1 adet
Açık çeşme	20 adet

Konaklama ihtiyacı için belirtilen ilk kayıta geçen “*mükemmel otak ma' mefruşat*” ifadesindeki otağ ve mefruşatın, elçi paşa için olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında kalan çadır çeşitleri ise isimlerinden de anlaşılacağı gibi imam efendi, Enderun ağaları, mehteran-ı Enderun, piyade tüfekçileri, sancaktarlar, tuğcular vb. gibi görevlilere tahsis edilmiştir. Ayrıca on - on iki hazinesi bulunacak kadar büyük çadırların kullanıldığı da dikkati çeken diğer bir husustur. Elçiye, mehterhaneden verilen çadır çeşitlerinin isimleri, elçiliğin lojistik kısmı için gerekli olan hizmetlere de işaret etmektedir. Kahve çadırı, matbah çadırı, gasilhane, hamam ve çeşme amaçlı çadırlar bu hususa örnek verilebilir. Yine kayıtlardan, elçi ve maiyeti için kurulan çadırların konaklama yerlerinde bir oba gibi yerleştirildiği ve bu oba için gerekli hizmetleri görebilecek şekilde donatıldığı anlaşılmaktadır. Belgede geçen otuz adet kandilli sokak da muhtemelen bu amaca hizmet etmiş olmalıdır.

Elçi Alayı İçin Gerekli Törenselle Levazımat

Takım-ı mehteran tabl u alem	
Sancak bayrağı	1 adet
Tuğ bayrağı	1 adet
Yörük bayrağı	1 adet
Bera-yı bayrak ve tuğ beyaz sim top	6 adet
Tuğ	3 adet

Mustafa Paşa'ya verilen bu malzemeler, Osmanlı elçilik heyetleri için disiplin, askeri güç ve ihtişam sembollerinden olan elçi alaylarının olmazsa olmazlarındandı. Elçiler, padişahın huzuruna çıkıp name-i hümayunu almak için saraya alayla geldikleri gibi aynı şekilde alayla ayrılarak görev yerlerine hareket ederlerdi. Elçiler gittikleri ülkelerin başkentlerine de alayla girerek bir tür gövde gösterisi gerçekleştirirlerdi. Osmanlılar yabancı elçilerin İstanbul'a girerken sancak ve bayrak açmalarına, bando çalmalarına şiddetle karşı çıkarken, (Can, 2019, s. 188). Osmanlı elçileri alaylarına müdahale edilmesini adeta bağımsızlıklarına müdahale olarak algılamaktaydılar (Evliya Çelebi, 1318, s. 239-242).

Osmanlı Devleti'nin elçi gönderme nedenlerinden birisinin diğer devletler tarafından gönderilen elçiye mukabelede bulunmak olduğu yukarıda ifade edilmişti. Devletler arasındaki mütakabiliyet gereği, *han* statüsündeki İran elçilerine karşılık Osmanlı Devleti'nin aynı statüye denk gelen üç tuğlu vezir rütbesinde elçi göndermesi gerekmektedir. Nitekim Mustafa Paşa'nın elçi olarak görevlendirilme sebebi de, İran elçisi Abdülbaki Han'ın kendi statüsüne denk üç tuğlu bir Osmanlı vezirinin, elçi olarak İran'a gönderilmesini talep etmiş olmasıydı. Elçiye verilen malzemelere dikkat edildiğinde tuğ sayısının bu nedenle üç olduğu görülmektedir. Sonuçta alayın önünde sancak ve bayraklarla birlikte gidecek olan bu üç tuğ, Osmanlı elçisinin rütbe ve derecesine işaret edecek olan önemli bir göstergiydi. Elçiye ayrıca sancak bayrağı, tuğ bayrağı, bir de yörük bayrağı olmak üzere toplamda üç de bayrak verilmişti. Bunların dışında elçi alayı için mehter takımı da görevlendirilmiş ve gerekli malzemeler temin edilmiştir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, yukarıda silah ve askeri teçhizat olarak kategorize edilen levazımatın bir kısmının gümüş olması, ilgili kategorideki malzemelerin de elçi alayı için kullanıldığını göstermektedir.

Sonuç

Devletler arası ilişkilerle özdeşleşen elçilik faaliyetleri daha çok siyasi tarihle alakalı iken elçilik hizmetlerinin arka planını oluşturan hazırlık süreçleri ise siyasi tarihin sosyal boyutu olarak nitelenebilir. Siyasi başarı veya başarısızlıkların en önemli hususlarından birisi olan elçilik görevinin amacına ulaşmasında, hazırlık sürecinin büyük rolü vardır. Bu hazırlık aşamasındaki en önemli hususlardan birisi elçilik hizmeti için gerekli levazımatın tespittir. Elçilik faaliyetlerinin siyasi yönünün gölgesinde kalan elçi hazırlık sürecine ve bu iş için tespit edilen malzemelere dikkat edildiğinde, elçilik görevin diploması sahası dışındaki yüzü hakkında bilgi edinmek mümkündür. Bu bağlamda Elçi Mustafa Paşa'nın H. 1149 / M. 1736 tarihli İran elçiliği için tespit edilen ve ne şekilde temin edileceği hususu için görüş istenen levazımat da Osmanlı elçilik hizmetlerinin çok fazla önemsenmemiş yönlerine ışık tutmaktadır. Elçi Mustafa Paşa'nın elçilik levazımatı binek ve yük hayvanları, mutfak hizmetleri için kullanılan gereçler, silah ve askeri teçhizatlar, saklama ve muhafaza amaçlı edevatlar, güç ve zenginlik göstergesi malzemeler, su ihtiyacına yönelik malzemeler, konaklama ihtiyacına yönelik malzemeler ve elçi alayı için gerekli törenselle levazımat şeklinde kategorize edilebilir. Elçi ve maiyeti için tespit edilen malzemelerin bu denli farklı ve geniş bir yelpazeye sahip olması, elçilik faaliyetinin lojistik safhasının oldukça külfetli olduğunu göstermektedir. İlgili malzemelere dikkat edildiğinde, elçilik hizmetinin amacına ulaşabilmesi için en ince ayrıntının bile oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle oldukça titiz bir şekilde hareket edilmiştir. Elçilik levazımatı hususunda yapılabilecek en ufak bir hatanın, elçilik heyetini

zor duruma düşüreceğinin farkındalığı ile gösterilen bu titizlik, elçiliğin Osmanlı Devleti'nde oldukça köklü ve oturmuş bir gelenek olduğunu da göstermektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. A.DVN. MHM. d. 26, 57.

BOA. AE. SABH. I. 8/762.

BOA. BEO. A.TŞF. 347, 356, 359.

BOA. C. HR. 111/5543, 15/7766, 29/1405, 61/3021, 72/3586, 131/6534, 167/8336.

BOA. İE. HR. 5/530;

90 Numaralı Gaziantep Şeriiye Sicili.

Telif Eserler

Akyavaş, B. (1993). *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefâretnâmesi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Aydın, B. (2007). Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Osmanlı Kültür ve Diplomasisindeki Yerleri, *Osmanlı Araştırmaları*, S. XXIX, s. 41-86.

Can, M. (2019). *Sultanın Kapısında: Kudret-Heybet-Adalet (Osmanlı Devleti'nde Yabancı Elçiler)*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Erdem, G. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasiye Geçiş Süreci*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Evliya Çelebi Mehmed Zıllî İbn-i Derviş, (1318). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.7, İkdâm Matbaası, İstanbul.

Gündoğdu, A. (1999). "Türkistan'da Osmanlı İran Rekâbeti", *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 1, Ankara. ss. 581-587.

Hammer, J. V. (1992). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. III, VII, VIII, X. Çev. Vecdi Bürün, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

Hezarfen Hüseyin Efendi, (1998). *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, (Haz. Sevim İlğürel), TTK Basımevi, Ankara.

Hoca Sadeddin Efendi, (1979). *Tacü't-Tevarih*, (Sad. İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, C. III-IV, Ankara,

İpşirli, M. (1995). "Elçi", *DİA*, C. 11, s. 3-15. Ankara.

Kantemir, D. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi I*, (Çev. Özdemir Çobanoğlu), Cumhuriyet Kitapları, 6. Bs. İstanbul.

Karamuk, G. (1992). "Hacı Zağanos'un Elçilik Raporu", *Belleten*, c. LVI, S. 216, s.391-405.

Pedani, M. P. ()2011. "*Osmanlı Padişahının Adına*" *Osmanlı'nın Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, (Çev. Elis Yıldırım), TTK Basımevi, Ankara.

- Ricaut, P. (2012). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl)*, (Çev. Halil İnalçık, Nihan Özyıldırım), TTK Basımevi, Ankara.
- Sak, İ. (2006). "1736-1741 Yılları Arasında İstanbul'a Gelen İran Elçilerinin Bazı Masrafları", *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S. 16, s. 117-161.
- Schröder, George Engelhardt; Mehmet Said Efendi ve Maiyeti, Pera Müzesi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Oryantalist Resim Koleksiyonu.
- Sevinç, T. (2019). Emni Mehmed Paşa ve Canibi Ali Paşa'nın Rusya ve Avusturya'ya Sefaret Hazırlık ve Yolculukları (1739-1741) (Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre), Gece Akademi, Ankara.
- Tuncer, H. (2005). *Eski ve Yeni Diploması*, Ümit Yayıncılık, 4. bs., Ankara.
- Tuncer, H. (2010). *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Uluskan, M. (2008). Bir Osmanlı Elçisinin Yolculuk Hazırlığı: İbrahim Paşa'nın 1699 Avusturya Elçiliği, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 20, s. 251-275.
- Unat, F. R. (2008). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Yayınları, 4. bs., Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı Tarihi*, C. IV/ I, TTK Basımevi, 6. Bs. Ankara.
- Vak'anüvis Suphî Mehmed Efendi, (2007). Subhî Tarihi Sami ve Şakir Tarihleri ile birlikte, Haz. Mesut Aydın, Kitabevi, İstanbul.
- Withers, R. (2010). *Büyük Efendi'nin Sarayı*, (Çev. Cahit Kayra) Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

EK

BOA. C. HR. 111/5543.